

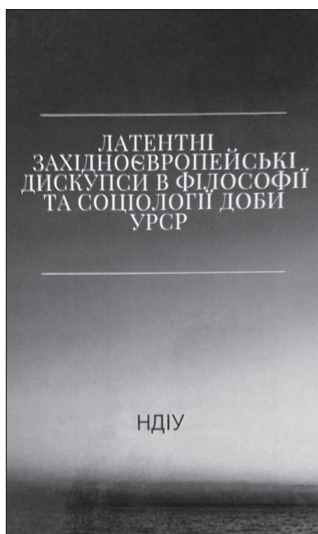
DOI: 10.30840/2413-7065.2(83).2022.261053

ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙНЯТТЯ ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИХ ВПЛИВІВ УКРАЇНСЬКОЮ ФІЛОСОФІЄЮ ТА СОЦІОЛОГІЄЮ В ДОБУ УРСР

(Рецензія на колективну монографію «Латентні західноєвропейські дискурси в українській філософії та соціології доби УРСР» / за наук. ред. канд. філос. н., доц. К. Настоящої. Тернопіль: Вид-во «Крок», 2022. 229 с.)

Колективна монографія «Латентні західноєвропейські дискурси в українській філософії та соціології доби УРСР» за наукової редакції кандидатки філософських наук, доцентки Катерини Настоящої представлена науковій спільноті у 2022 році авторським колективом у складі Грабовської І. М., Грабовського С. І., Крисаченка В. С., Настоящої К. В., Чупрія Л. В. Дослідження спрямоване на «закриття» лаку українського історико-філософського дискурсу, філософії загалом та соціології. Монографія є прикладом виконання наукового українознавчого проекту із застосуванням інтегративного підходу, притаманного саме цьому науковому напрямку в межах сучасної української гуманітаристики. Зрештою, варто визнати, що саме в межах українознавчого дискурсу сьогодні в Україні розробляються найактуальніші проблеми [2; 3; 4; 5; 7; 9], пов'язані як із її минулим [8], так і сьогоднішнім та майбутнім [10].

«Тридцять років української незалежності, які нещодавно святкувала наша держава, не проминули дарма і для української філософії – щось було переосмислено, переоцінено, відновлено,

реконструйовано з забутої минувшини, а щось швидко вирвалось назовні як свіже повітря, яке давно і всіма силами стримували, забороняли, придушували. Нарешті, з'явилося в ній чимало нового, суголосного з сучасною світовою філософською думкою, вплетеного в її потоки, включеного в актуальні діалоги. Але минуле забувати за всіх обставин не можна, бо воно помститься за це» [8, с. 5], – з цим

авторським твердженням важко не погодитись.

Монографічне дослідження присвячено актуальній для сучасного українознавчого дискурсу та української гуманітаристики загалом проблематиці – співвіднесенню західноєвропейського досвіду та вітчизняної філософії й соціології доби УРСР. Варто погодитись із думкою про те, що «сьогодні вже напрацьований певний корпус текстів, від наукових, суто академічних, до науково-популярних та підручникових, у яких розглядається феномен філософії в Україні та власне української філософії доби УРСР як факт» [1]. Ці роботи обґрунтовано доводять, що філософія в радянській Україні таки була. Але

поглиблене вивчення цього питання висуває низку нових проблем, а саме: а яка це філософія? Чи справді філософією можна назвати все те, що існувало в УРСР під цією назвою? Чи усі періоди функціонування філософських інституцій того періоду можна справді віднести до повноцінної філософської діяльності? Які періоди найбільш продуктивні у філософському плані в межах епохи УРСР? Тощо. Зрештою, всі ці питання виводять на основне методологічне для філософського розмислу запитання: чи існує національна українська філософія і чим, власне, відрізняється національна філософія від філософії як такої? До того ж «виникає питання про критерії віднесення індивідуального суб'єкта філософування до певної національної культури» [4, с. 69].

Окрім теоретичного значення, подібні до запропонованої роботи дослідження радянського/советського періоду, у тому числі і філософії та соціології доби УРСР, є необхідною умовою переосмислення усього попереднього досвіду для адекватної оцінки та самооцінки сучасною українською спільнотою своєї ролі в історії та вироблення ефективних стратегій постколоніального розвитку. Адже Україна все ще не позбулась низки ознак постколоніальних спільнот. Саме у такому плані це дослідження набуває не лише теоретичної, але і практичної ваги, маючи значення, наприклад, для процесу пошуку українською нацією свого місця в сучасному світі.

Що ж стосується соціології радянської доби, то вона суттєво відставала як науковий напрямок, тим більше як навчальна дисципліна навіть від філософії у ту добу. Становище соціологічної науки тієї епохи дуже точно

охарактеризовано у назві розділу «Соціологія в Україні за радянських часів: існування всупереч можливостям». Безумовно, заслуговує на увагу дослідження історії становлення вітчизняної соціології та особливостей її розвитку у наскрізно просякнутому ідеологією суспільстві, яким і було українське суспільство доби УРСР, представлене у п'ятому розділі монографії. «Складнощі з вивченням історії соціології радянського періоду пояснюються передусім пануванням комуністичної ідеології, згідно з якою Радянський Союз вважався досконалим зразком справедливої держави робітників і селян, що не потребує жодних змін та відповідних досліджень, а усі спроби вивчення й аналізу соціальних процесів розглядалися як небезпечний виклик сталим ідеологічним і політичним нормам, тому навіть вживання в наукових колах самого слова «соціологія» чи згадка про це в книгах, підручниках, статтях чи публічних виступах вважалось майже неприйнятним» [8, с. 26]. Справедливо зазначається, що соціологія в СРСР та відповідно й УРСР була найслабшою складовою гуманітарного знання. Хоча й філософія в УРСР періоду сталінізму навряд чи має право так іменуватись, як абсолютно обґрунтовано доводиться у другому розділі цієї монографії.

Варто погодитись із висновком, зробленим авторами монографії, про те, що філософія України пройшла важкий шлях власного розвитку і все ж змогла виробити оригінальний філософський стиль, висунути цікаві ідеї й концепції, яким притаманна глибина й унікальність бачення української дійсності. Водночас філософські пошуки ряду вітчизняних мислителів радянської доби були

співзвучними тим пошукам, які у цей же час йшли у західноєвропейській філософії. Вказані ідеї та концепції, як і деякі праці низки вітчизняних філософів радянської доби, заслуговують на увагу дослідників. Нігілістичне відкидання досвіду, напрацьованого філософами та філософськими школами України в радянську добу, не дасть можливості адекватно та об'єктивно проаналізувати непростий шлях становлення та розвитку як гуманітаристики загалом, так і філософії зокрема на теренах України. Зрештою, філософія пострадянського періоду в Україні ввібрала в себе все те розмаїття філософських пошуків, надбань і відкриттів, які виникали на національному ґрунті української культури й соціальної дійсності, у тому числі і в радянську/советську добу.

Про Київську філософську школу та її значення для розвитку сучасної філософії в Україні написано вже чимало. Проте авторську спробу проаналізувати феномен Київської філософської школи з точки зору виявлення латентних західноєвропейських впливів варто визнати вдалою, як і дослідження феномена критики в автентичному марксистському доробку та відродження принципів такої критики в філософії, що існувала на теренах УРСР в період із другої половини 1950-х років і до кінця 1980-х. Актуальність такого дослідження визначається потребою критичного переосмислення досвіду вітчизняної філософії советського періоду у галузі критики західних немарксистських і неомарксистських філософських теорій та їхнього впливу на ідеологічні засади функціонування масової свідомості та філософію в УРСР. Свого часу дослідженням вказаної проблематики займалися В. Білодід, А. Бичко,

П. Йолон, О. Погорілий, М. Попович, В. Скуратівський, В. Табачковський та інші. Автори рецензованої монографії також приділили увагу питанню т. зв. критики буржуазних теорій у контексті дослідження феномена української філософії/філософії в (на) Україні доби УРСР.

Цілком виправдано, що автори дослідження існуючих впливів західної європейської думки на філософську тематику вітчизняної філософії доби УРСР, навіть не на тематику, а на окремі ідеї та гіпотези, що розроблялися тоді на теренах України, обирають для аналізу критику буржуазних теорій. Саме ознайомлення з роботами цього стибу давало можливість вітчизняним науковцям дізнаватись про новітні тенденції, існуючі концепції та їх розвиток у так званій буржуазній філософії. Недаремно особливо талановиті із цих критичних розвідок були достатньо широко читаними як фахівцями, так і студентами. Варто погодитись і з обраними для розгляду роботами з психоаналізу Лариси Левчук, відомими в добу пізньої УРСР серед інтелігенції України (розділ 2.2. авторства Ірини та Сергія Грабовських).

Автори справедливо зазначають, що роботи з критики буржуазних теорій «відрізняються рівнем володіння стилістикою письма, якістю володіння матеріалом і, зрештою, чесністю і відповідальністю автора за власне дослідження. За цими розвідками також можна визначити рівень кон'юнктурності в гуманітаристиці в різні роки комуністичного режиму як в УРСР, так і в усій советській імперії, завдяки якому ... ХХ століття отримало назву «червоного століття» з легкої руки філософа М. Поповича...» [8, с. 37].

Цікавим є і розділ «Вчення про ноосферу: евристика франко-української симфонії (П. Тейяр де Шарден і В. І. Вернадський)» авторства філософа В. Крисаченка. Дослідник слушно зазначає, що «у нинішньому ХХІ ст. ноосферна модель розвитку людства багатьма вченими, громадськими діячами, суспільними рухами, міжнародними організаціями та ін. розглядається як *екзистенційна підвалина для подолання глобальної гуманітарної кризи*. Принаймні саме на такій концептуальній основі побудовані та успішно реалізуються численні програми та проекти ЮНЕСКО (МАБ, Всесвітньої культурної спадщини, Кіотський протокол, Декларації РІО та ін.) та міжнародних угод (ОБСЄ) тощо. Принаймні парадигма стійкого сталого розвитку людства імпліцитно включає в себе ноогенетичну науково-світоглядну складову» [8, с. 122].

Монографія «Латентні західноєвропейські дискурси в українській філософії та соціології доби УРСР» є цілісним, фаховим дослідженням. Робота може бути корисною науковцям-гуманітаріям, викладачам гуманітарних дисциплін вузів, студентам та докторантам, а також усім, хто цікавиться вказаною проблематикою. Певним її недоліком, на нашу думку, є відсутність післямови. Варто би було її зробити не заради висновків, адже вони є і достатньо ґрунтовні у кожному розділі, а враховуючи перспективи подальших досліджень білих плям вітчизняної гуманітаристики, що спонукало б, зокрема, молодих науковців займатись подібними дослідженнями. Загалом же роботу варто оцінити цілком позитивно й побажати авторському колективу вдумливого зацікавленого читача.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білодід В. Д. Сталін і академічна філософія в Україні. Київ: Стилос, 2011. 208 с.
2. Власова Т., Грабовська І., Пшінько О. Конфлікт цінностей в середовищі українських еліт (філософсько-світоглядний зріз проблеми). *Вісник Львівського національного університету. Серія Філософські науки*. 2020. Вип. 25–26. С. 21–27.
3. Грабовська І. Єврореволюція як Революція Гідності в контексті цивілізаційної проблематики. *Філософські студії*. 2014. № 6. С. 39–45.
4. Грабовська І. Українська філософія / філософія в Україні доби УРСР як проблема сучасного гуманітарного дискурсу. *Українознавчий альманах*. 2020. Вип. 27. С. 69–77.
5. Грабовська І. Деякі методологічні проблеми філософії в сучасному українському гуманітарному дискурсі. *Monografia pokonferencyjna SCIENCE, RESEARCH, DEVELOPMENT #34 PHILOLOGY, SOCIOLOGY AND CULTUROLOGY*. Paris. 30.10.2020 – 31.10.2020. S. 5–8.
6. Грабовська Ірина, Сорочук Людмила. Особливості впливу революцій на пост-советському просторі на державотворчі процеси (на прикладі України та Білорусі). *Вісник Львівського національного університету. Серія Філософські науки*. 2021. Вип. 27. С. 24–32.
7. Конфліктизація культурно-історичного простору українства в умовах сучасних загроз: монографія / заг. ред. М. І. Обушного, відп. ред. І. М. Грабовська. Київ: Міленіум, 2021. 266 с.
8. Латентні західноєвропейські дискурси в українській філософії та соціології доби УРСР / за наук. ред. канд. філос. н., доц. К. Настоящої. Тернопіль: Вид-во «Крок», 2022. 229 с.
9. Сучасне українство: цивілізаційні виклики та відповіді: монографія. 2-ге видання, доповнене / заг. ред. Обушного М. І., відп. ред. Грабовська І. М. Київ: Міленіум, 2019. 416 с.

10. Талько Т. Найактуальніша проблема сучасного українознавства. *Українознавчий альманах*. 2019. Вип. 24. С. 154–157.

REFERENCES

1. BILODID, V. (2011). *Stalin and academic philosophy in Ukraine*. Kyiv: Stylos, 208 p. [in Ukr.].
2. VLASOVA, T., HRABOVSKA, I., PSHINKO, O. (2020). *Conflict of values among Ukrainian elites (philosophical and ideological section of the problem)*. *Visnyk Lvivskogo Nacionalnogo Universytetu. Serii "Filosofski nauky"* (Bulletin of Lviv National University. Series: Philosophical sciences). Vol. 25–26. P. 21–27. [in Ukr.].
3. HRABOVSKA, I. (2014). Eurorevolution as a Revolution of Dignity in those issues of civilization. *Filosofski studii* (Philosophical Studies), №6. P. 39–45. [in Ukr.].
4. HRABOVSKA, I. (2020). Ukrainian philosophy / philosophy in Ukraine during the Ukrainian SSR as a problem of modern humanitarian discourse. *Ukrainoznavchyi almanah* (Ukrainian Studies' Almanac). Vol. 27. P. 69–77. [in Ukr.].
5. HRABOVSKA, I. (2020). *Some methodological problems of philosophy in modern Ukrainian humanitarian discourse*. Monografia pokonferencyjna «SCIENCE, RESEARCH, DEVELOPMENT» #34 PHILOLOGY, SOCIOLOGY AND CULTUROLOGY». Paris. P. 5–8. [in Ukr.].
6. HRABOVSKA, I., SOROCHUK, L. (2021). Features of the influence of revolutions in the post-Soviet space on state-building processes (on the example of Ukraine and Belarus). *Visnyk Lvivskogo Nacionalnogo Universytetu. Serii "Filosofski nauky"* (Bulletin of Lviv National University. Series: Philosophical sciences). Vol. 27. P. 24–32. [in Ukr.].
7. OBUSHNYI, M., HRABOVSKA, I., comp., (2021). *Conflict of cultural and historical space of Ukrainians in the conditions of modern threats: monograph*. K: Milenium, 266 p. [in Ukr.].
8. NASTOIASHCHA, K., comp., (2022). *Latent Western European discourses in Ukrainian philosophy and sociology of the USSR*. Ternopil: Krok, 229 p. [in Ukr.].
9. OBUSHNYI, M., HRABOVSKA, I., comp., (2019). *Modern Ukrainianness: civilization challenges and answers: monograph*. Kyiv: Milenium, 416 p. [in Ukr.].
10. TALKO, T. (2019). The most pressing problem of modern Ukrainian studies. *Ukrainoznavchyi almanah* (Ukrainian Studies' Almanac). Vol. 24. P. 154–157.

Тетяна ТАЛЬКО

orcid.org/0000-0001-5173-9540

кандидат філософських наук,
доцент Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара